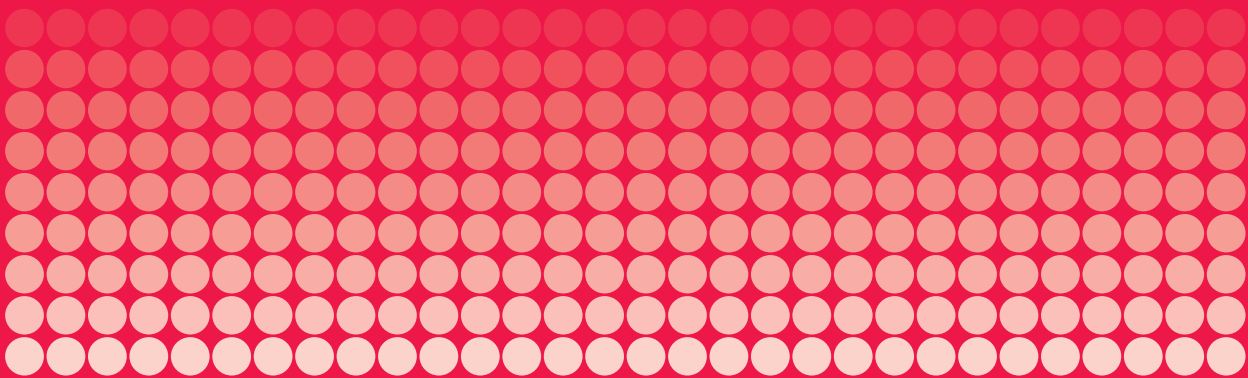

SIPRI YEARBOOK 2018

Armaments,
Disarmament and
International
Security

Samenvatting in het Nederlands

vlaams
vredes**instituut**

STOCKHOLM INTERNATIONAL PEACE RESEARCH INSTITUTE

SIPRI is een internationaal onafhankelijk instituut dat onderzoek verricht naar conflicten, bewapening, wapenbeheersing en ontwapening. Sinds zijn oprichting in 1966 verstrekt SIPRI gegevens, analyses en aanbevelingen die steunen op open bronnen aan beleidsmakers, onderzoekers, de media en geïnteresseerden.

HET SIPRI JAARBOEK

Het *SIPRI Yearbook 2018* bundelt originele gegevens in domeinen als wereldwijde militaire uitgaven, internationale wapenleveringen, wapenproductie, kernwapens, gewapende conflicten en multilaterale vredesoperaties. Bovendien bevat het state-of-the-art analyses van belangrijke aspecten van wapenbeheersing, vrede en internationale veiligheid. Deze synopsis vat de inhoud van het *SIPRI Yearbook 2018* samen en bevat een selectie van gegevens en analyses uit dat jaarboek.

Nederlandse vertaling mogelijk gemaakt door het Vlaams Vredesinstituut.

vlaams
vredesinstituut

VLAAMS VREDESINSTITUUT

Het Vlaams Vredesinstituut is een onafhankelijke onderzoeksinstituting bij het Vlaams Parlement. Het Vredesinstituut voert wetenschappelijk onderzoek uit over vredesvraagstukken. Met de resultaten van dat onderzoek ondersteunt het instituut het werk van het Vlaams Parlement en informeert het de bredere samenleving en het middenveld omtrent vredesvraagstukken.

Het Vredesinstituut onderzoekt ondermeer de wetgeving en het beleid inzake buitenlandse wapenhandel en volgt in feiten en cijfers de wapenproductie en -handel in Vlaanderen. Het instituut besteedt ook bijzondere aandacht aan het beleid van de Europese Unie: de eengemaakte defensiemarkt en de Europese afspraken voor exportcontrole; en het beschikt over gedegen expertise inzake het gebruik van (illegale) vuurwapens.

Verder focust het instituut haar onderzoek op mogelijke bronnen van geweld en zoekt naar verklaringen. Het instituut bestudeert sociale processen die de voorwaarden voor vrede beïnvloeden, zowel lokaal als internationaal. Wat is de plaats van geweld in de leefwereld van jongeren? Hoe gaan we om met controversie en polarisatie in de klas? Wat is een gepast beleidsantwoord op radicaliseringsprocessen? Hoe gaan mensen om met het herdenken en herinneren van conflicten? En wat is de invloed van democratische politieke structuren op vrede?

Meer informatie op vlaamsvredesinstituut.eu

INHOUD

1. Inleiding	3
Deel I. Gewapende conflicten en conflictbeheersing, 2017	
2. Gewapende conflicten en vredesprocessen	4
3. Vredesoperaties en conflictbeheersing	6
Deel II. Militaire uitgaven en bewapening, 2017	
4. Militaire uitgaven	8
5. Internationale wapenhandel en ontwikkelingen in wapenproductie	11
6. Wereldkernmachten	13
Deel III. Non-proliferatie, wapenbeheersing en ontwapening, 2017	
7. Nucleaire ontwapening, kernwapenbeheersing en non-proliferatie	14
8. Chemische en biologische veiligheidsdreigingen	16
9. Conventionele wapenbeheersing	18
10. Controle op handel in wapens en dual-useproducten	19
Bijlagen	22

1. INLEIDING.

INTERNATIONALE STABILITEIT EN MENSELIJKE VEILIGHEID IN 2017

DAN SMITH

De mondiale veiligheid is in het afgelopen decennium aanzienlijk achteruitgegaan. Het aantal, de complexiteit en de dodelijkheid van gewapende conflicten zijn toegenomen en in grote delen van het Midden-Oosten, Afrika en Zuid-Azië was en is er sprake van langdurig en schokkend geweld. Het totaal-aantal mensen dat wereldwijd gedwongen is gevlucht, bedraagt meer dan 65 miljoen en is de laatste jaren sterk gestegen. Andere aspecten die bijdragen tot de complexe situatie van menselijke onveiligheid zijn de internationalisering van aanvankelijk vaak puur interne conflicten, het verband tussen crimineel geweld en de activiteiten van een groot aantal gewapende groepen, en de impact van de klimaatverandering.

De internationale handel in grote wapensystemen is toegenomen en de globale militaire uitgaven zijn op een hoog peil stabiel gebleven. Hoewel het aantal ingezette kernkoppen is blijven dalen, worden de maatregelen die voor die terugloop hebben gezorgd, bedreigd: Rusland en de Verenigde Staten hebben elkaar beschuldigd van inbreuken op het verdrag voor de beheersing van middellange- en korteafstands-raketten uit 1987 (Treaty on the Elimination of Intermediate-Range and Shorter-Range Missiles, INF-verdrag). Daarnaast wordt het verdrag voor maatregelen voor de verdere vermindering en beperking van strategische aanvalswapens (Strategic Arms Reduction Treaty, nieuw START-verdrag) uit 2010 wel toegepast, maar vervalt het in februari 2021 en wordt er nog niet gesproken over een verlenging of een vervanging ervan.

Het beeld van de globale wereldwijde nucleaire non-proliferatie is gemengd. Enerzijds is Noord-Korea toegetreden tot de groep van kernwapenbezittende staten ondanks grote internationale inspanningen om dit te voorkomen, anderzijds wordt het gezamenlijk alomvattend actieplan (Joint Comprehensive Plan of Action, JCPOA) dat met Iran is overeengekomen, tot dusver als een succes beschouwd. De goedkeuring van het Verdrag voor het verbod op kernwapens (Treaty on the Prohibition of Nuclear Weapons, TPNW) in juli 2017 stuitte op heel wat verzet bij de kernwapenstaten en hun bondgenoten, terwijl de voorstanders van het verdrag de goedkeuring zien als een mogelijk doorslaggevende kans om opnieuw naar volledige nucleaire ontwapening toe te werken. Er blijven echter aloude en diepgaande filosofische verschillen bestaan over de verhouding tussen kernwapens en internationale veiligheid.

Het jaar 2017 werd ook gekenmerkt door internationale spanningen en verschuivende machtsverhoudingen. Door de slechte relatie tussen Rusland en de VS – verzwakt door o.a. de annexatie van de Krim door Rusland, de deelname van Rusland aan het conflict in Oost-Oekraïne en de beschuldigingen van Russische inmenging in Westerse binnenlandse aangelegenheden – werd elke mogelijkheid van een aansluiting van Rusland bij het Westen op middellange termijn de kop ingedrukt. Andere belangrijke gebieden van internationale spanning waren de Zuid-Chinese Zee, de Oost-Chinese Zee, Chinees-Indiase spanningen, het opnieuw opflakkeren van het conflict tussen India en Pakistan over Kasjmir, de regionale rivaliteit tussen Iran en Saoedi-Arabië en spanningen met Turkije binnen de Noord-Atlantische Verdragsorganisatie (NAVO).

Naast deze spanningen tussen rivaliserende machten of binnen specifieke geografische gebieden is er het ruimere kader van de veranderende geopolitieke en geostrategische relaties en machtsverhoudingen. Noch het bipolaire globale model uit de tijd van de Koude Oorlog, noch het unipolaire model van erna volstaat om te verklaren wat vandaag gebeurt. Terwijl er duidelijk verandering op til is, is het niet duidelijk wat het resultaat daarvan zal zijn. ●

2. GEWAPENDE CONFLICTEN EN VREDESPROCESSEN

In tegenstelling tot vroegere patronen spelen gewapende conflicten zich vandaag de dag voornamelijk in stedelijk gebied af en veroorzaken ze meer burger- dan militaire slachtoffers. Tijdens de eerste 11 maanden van 2017 werden minstens 15.399 burgers door explosieve wapens gedood, de overgrote meerderheid in steden, wat neerkomt op een toename van 42 procent tegenover 2016. Het aantal gedwongen ontheemde personen wereldwijd bedroeg eind 2016 65,6 miljoen en het lijkt erop dat ook 2017 recordcijfers zal opleveren, vooral in het licht van een nieuwe ontheemdingscrisis in Myanmar en aanhoudende ontheemdingscrisisen op veel andere plaatsen, waaronder Afghanistan, Centraal-Amerika, de Democratische Republiek Congo (DRC), Somalië, Zuid-Soedan, Syrië en Jemen. Gewapende conflicten hebben in 2017 ook bijgedragen tot een verhoogde voedselonzekerheid. Zo werden in zeven landen bij minstens een kwart van de bevolking crisis- of risiconiveaus van voedselonzekerheid opgetekend: Afghanistan, de Centraal-Afrikaanse Republiek (CAR), Libanon, Somalië, Zuid-Soedan, Syrië en Jemen.

Amerikaans continent

Op het Amerikaanse continent waren er positieve signalen dat er dankzij het lopende vredesproces in Colombia binnenkort een eind zou kunnen worden gemaakt aan het enige actieve gewapende conflict in het westelijk halfmond. Toch is in verschillende landen in Centraal- en Zuid-Amerika (waaronder El Salvador, Mexico en Paraguay) het niveau van het politieke en criminele geweld hoog gebleven. Steden op het Amerikaanse continent behoren tot de gevaarlijkste ter wereld en er is een escalerende crisis van

gedwongen ontheemding, vooral uit noordelijk Centraal-Amerika.

Azië en Oceanië

In Azië en Oceanië waren in 2017 vijf landen betrokken bij actieve gewapende conflicten: Afghanistan, India, Myanmar, Pakistan en de Filipijnen. De gedwongen ontheemding van de Rohingya in Myanmar zorgde voor spill-overeffecten in Bangladesh. Op andere plaatsen, zoals in de Filipijnen, pleegden veiligheidsdiensten van de staat op grote schaal en ongestraft geweld. In Afghanistan en de Filipijnen nam de dreiging van Islamitische Staat (IS) toe, terwijl andere delen van Azië en Oceanië nog steeds te lijden hadden onder instabiliteit ten gevolge van verschillende oorzaken. Toenemende spanningen vindt men vooral in Noordoost-Azië, een van de meest gemilitariseerde gebieden ter wereld, hoofdzakelijk als gevolg van de Noord-Koreaanse programma's voor kernwapens en ballistische raketten. Positief is dan weer dat de lopende vredesprocessen in Nepal en Sri Lanka hebben bijgedragen tot een toenemende stabiliteit in die twee landen.

Europa

In 2017 waren er twee actieve gewapende conflicten in Europa: één in Nagorno-Karabach (tussen Armenië en Azerbeidzjan) en één in Oekraïne. Daarnaast bleven enkele onopgeloste conflicten, hoewel ze niet actief waren, hardnekkig aanslepen: Cyprus, Georgië (Abchazië en Zuid-Osse-tië), Moldavië (Transnistrië) en Kosovo. Op de achtergrond was er een blijvende verhoogde spanning tussen Rusland en leden van de Noord-Atlantische Verdragsorganisatie (NAVO) en het Westen in het algemeen, en waren er beschuldigingen van Russische inmenging in Westerse binnen-

landse aangelegenheden. Ook bleven Europese landen prioriteit geven aan de strijd tegen het terrorisme.

Het Midden-Oosten en Noord-Afrika

In 2017 waren er in het Midden-Oosten en Noord-Afrika zeven actieve gewapende conflicten: in Egypte, Irak, Israël en Palestina, Libië, Syrië, Turkije en Jemen. Bij veel van die conflicten is er een onderlinge samenhang en zijn regionale en internationale machten en talrijke actoren op subnationaal niveau betrokken. Belangrijke regionale ontwikkelingen waren de blijvende nasleep van de Arabische Lente, de regionale rivaliteit tussen Iran en Saoedi-Arabië en het terreinverlies van IS. Egypte wordt geconfronteerd met een mensenrechtensituatie die in decennia niet zo precar is geweest en met een regelrechte burgeroorlog in de Sinai. Irak heeft de immense opdracht om de gebieden die vroeger in handen van IS waren – vooral Mosul, waarvan grote delen vernield zijn – herop te bouwen en om echte politieke verzoening tot stand te brengen tussen en binnen de sjiitische, de soennitische en de Koerdische gemeenschap. De complexe oorlog in Syrië, waarbij zowel regionale als internationale machten betrokken zijn, heeft de helft van de bevolking op de vlucht gedreven – meer dan 5,4 miljoen internationale vluchtelingen en meer dan 6,1 miljoen binnenlandse vluchtelingen – en heeft 6,5 miljoen mensen tot acute voedselonzekerheid veroordeeld terwijl voor nog eens 4 miljoen mensen hetzelfde lot dreigt. Noch de vredesgesprekken onder leiding van de Verenigde Naties, noch de gelijktijdige onderhandelingen in Astana hebben veel resultaat opgeleverd. In Jemen bleef de door Saoedi-Arabië geleide coalitie haar gedeeltelijke blokkade van gebieden die onder controle van de Houthi-rebellen

staan, behouden, met desastreuze humanitaire gevolgen: zo kregen minstens 17 miljoen mensen, of 60 procent van de bevolking, er te kampen met acute voedselonzekerheid.

Sub-Saharaans Afrika

In Sub-Saharaans Afrika waren er in 2017 zeven actieve gewapende conflicten: in Mali, Nigeria, de CAR, de DRC, Ethiopië, Somalië en Zuid-Soedan. Een aantal andere landen, waaronder Burundi, Kameroen, Gambia, Kenia, Lesotho, Soedan en Zimbabwe, hebben naoorlogse conflicten en spanningen gekend of waren potentiële brandhaarden van gewapende conflicten. In Sub-Saharaans Afrika kunnen twee grote ontwikkelingen onderscheiden worden. Ten eerste overlappen vele conflicten elkaar, over de grenzen van staten en regio's heen, als gevolg van de transnationale activiteiten van gewelddadige islamistische groeperingen, andere gewapende groepen en criminele netwerken. In veel landen, waaronder vooral die in de regio van de Sahel en het Tsjadmeer, zijn deze overlappende conflicten gekoppeld aan extreme armoede, instabiliteit, economische kwetsbaarheid en geringe veerkracht – problemen die nog worden aangewakkerd door de klimaatverandering, corruptie, een gebrekkig economisch beleid en wanbeheer. Ten tweede lijkt er in Afrika een toenemende internationalisering van terrorismebestrijdingsactiviteiten aan de gang, voornamelijk onder leiding van voornamelijk twee externe overheidsactoren: Frankrijk en de Verenigde Staten. ●

3. VREDESOPERATIES EN CONFLICTBEHEERSING

In tegenstelling tot 2016 was 2017 zowel op het terrein als in het hoofdkwartier een hectisch jaar wat vredesoperaties betreft, vooral voor de Verenigde Naties. De daling van het totale aantal bij vredesoperaties ingezette personeelsleden, die was begonnen in 2012 met de afbouw van het International Security Assistance Force (ISAF), zette zich door in 2017. De totale hoeveelheid personeel die op het terrein werd ingezet, daalde in 2017 met 4,5 procent tot 145.911. Hoewel het ingezette VN-personeel vóór 2016 was toegenomen, was er in 2017 een daling van 7,6 procent, terwijl de hoeveelheid missiepersoneel in niet-VN-operaties met 2,3 procent toenam tot 47.557.

Trends en ontwikkelingen in vredesoperaties in 2017

Er liepen 63 multilaterale vredesoperaties in 2017, één meer dan in 2016. Drie VN-vredesoperaties werden stopgezet: de VN-operatie in Ivoorkust (UNOCI), de VN-missie in Colombia (UNMC) en de VN-stabilisatiemissie in Haïti (MINUSTAH). De laatste twee werden vervangen door kleinere missies: de VN-verificatiemissie in Colombia (UNVMC) en de VN-missie voor justitiële ondersteuning in Haïti (MINUJUSTH). Er werd in 2017 slechts één niet-VN-missie beëindigd, de regionale bijstandsmissie voor de Salomonseilanden (RAMSI), terwijl er drie nieuwe niet-VN-operaties werden opgestart: de missie van de Economische Gemeenschap van West-Afrikaanse staten (ECOWAS) in Gambia (ECOMIG); de adviesmissie van de Europese Unie (EU) ter ondersteuning van de hervorming van de veiligheidssector in Irak (EUAM Iraq); en de preventieve missie van de Ontwikkelingsgemeenschap van Zuidelijk Afrika (SADC) in het Koninkrijk Lesotho

(SAPMIL). Hoewel de VN duidelijk de voor- naamste actor op het gebied van vredesopera- ties blijft, tonen de twee vredesoperaties die niet door de VN maar door Afrikaanse regio- nale economische gemeenschappen werden ontplooid, hoe Afrikaanse actoren een steeds grotere rol opeisen op het toneel van de vre- desoperaties. Dat wordt ook weerspiegeld in de oprichting van de Force Conjointe des États du G5 Sahel (FC-G5S), de gemeenschap- pelijke strijdkrachten van de Groep van 5 voor de Sahel (G5 Sahel), een multilaterale operatie die in de grijze zone valt buiten de definitie van een multilaterale vredesoperatie volgens SIPRI.

Spanningen met gastlanden

In het kader van de ‘sustaining peace’- agenda wordt in VN-vredesoperaties meer aandacht besteed aan politieke processen, vredesopbouw en conflictpreventie. Daar- door krijgen die operaties steeds vaker te maken met spanningen rond nationale soe- vereiniteit en bevinden ze zich in een grijze zone waarin de toestemming van het gast- land niet altijd zeker is. Dat is nu al duidelijk in Burundi, de Democratische Republiek Congo en Zuid-Soedan, waar de regeringen van de gastlanden de inspanningen van de VN als een inbreuk op hun soevereiniteit zien en de uitvoering van de betreffende missies belemmeren. Buiten het VN-sys- teem kon er veel meer worden verwezen- lijkt. Plaatselijke regeringen hebben vooral militaire oplossingen die hun autoriteit ondersteunden, begunstigd, zoals de FC-G5S en de multinationale gezamenlijke taskforce (Multinational Joint Task Force, MNJTF) tegen Boko Haram. In het geval van Gambia en Lesotho kregen regionale organisaties de kans om in een klein land te interveniëren, ook al kan er voor Gambia worden gediscussieerd over de mate waarin de plaatselijke regering meewerkte.

Slachtoffers bij de vredestroepen

In de voorgaande jaren waren de dodelijke slachtoffers onder de vredestroepen als gevolg van vijandige handelingen voorna- melijk een uitdaging waarmee de Multidi- mensionele Geïntegreerde Stabilisatiemissie van de VN in Mali (MINUSMA) werd geconfronteerd. In 2017 kregen echter ook de Multidimensionele Geïntegreerde Stabi- lisatiemissie van de VN in de Centraal-Afri- kaanse Republiek (MINUSCA) en de Stabi- lisatiemissie van de VN in de Democratische Republiek Congo (MONUSCO) aanzienlijke verliezen te verwerken. Een dieptepunt was de aanval op een basis van een MONUSCO- compagnie in Semuliki in Noord-Kivu op 7 december, waarbij 15 Tanzaniaanse vredes- soldaten werden gedood en er minstens 53 gewond raakten.

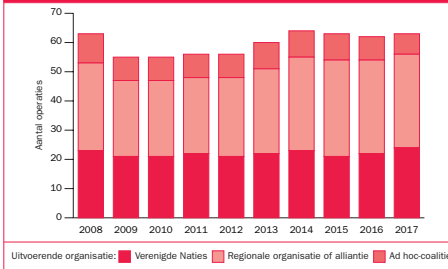
In het algemeen was er bij de VN een dra- matische toename van het aantal dodelijke slachtoffers als gevolg van vijandige hande- lingen – zowel in absolute cijfers (van 34 in 2016 naar 61 in 2017) als in verhouding tot de hoeveelheid ingezet personeel (van 0,31 per 1000 naar 0,61 per 1000). Een onafhan- kelijk onderzoek naar de veiligheid van vre- destroepen onder leiding van luitenant- generaal Carlos Alberto dos Santos Cruz liet één belangrijke vraag onbeantwoord: hoe kan de VN wendbare en mobiele troe- penmachten opbouwen om de meer robuuste en proactieve troepenopstelling te verkrijgen die nodig is om met deze moeilij- kere missieomstandigheden om te gaan?

Hervorming van de VN-vredeshandhaving en het budget

In de Algemene Vergadering en in de Veilig- heidsraad werd nog steeds gedebatteerd over de hervorming van de vredeshand- having, met inbegrip van de uitvoering van het rapport van het VN-expertenpanel over

**AANTAL MULTILATERALE
VREDESOPERATIES IN 2008-2017,
PER UITVOERENDE ORGANISATIE**

vredesoperaties. Bijwijken werd deze discussie overschaduwd door twee andere ontwikkelingen: de toegenomen onveiligheid van personeel ingezet in VN-vredesoperaties en de inspanningen van de administratie van de president van de Verenigde Staten, Donald J. Trump, om het budget voor de VN-vredeshandhaving drastisch te verkleinen.

In 2017 konden VN-vredesoperaties, onder meer in Afrika, niet langer zeker zijn van 'voorspelbare en duurzame financiering'. Door de besparingen waar de Trump-administratie op uit was, in het bijzonder, moest de VN in vele operaties van strategie veranderen. Een aantal landen die financiële steun verleenden, hoopten dat deze besparingen pragmatisch zouden worden aangewend om de hervorming van de vredeshandhaving te versterken. Naar aanleiding van de 'salamitactiek' in operaties zoals MONUSCO en de substantiëlere afbouw in andere operaties, zoals de gemeenschappelijke vredesoperatie van de Afrikaanse Unie en de Verenigde Naties in Darfur (UNAMID), zouden vredeshandhavers meer gevaar kunnen lopen en zouden bevolkingen kwetsbaarder kunnen worden. Als dat het geval is, dan rijst de vraag of het realistisch is om van de VN te verwachten dat ze steeds méér doet met minder, en of dat het risico waard is. ●

4. MILITAIRE UITGAVEN

Naar schatting liepen de wereldwijde militaire uitgaven in 2017 op tot 1739 miljard US dollar, het hoogste bedrag sinds het einde van de Koude Oorlog, goed voor 2,2 procent van het globale bruto binnenlands product (bbp), of 230 US dollar per persoon. De totale wereldwijde uitgaven in 2017 waren marginaal hoger dan in 2016, een stijging van 1,1 procent in reële termen.

De militaire uitgaven in Noord-Amerika daalden voor het zevende opeenvolgende jaar, met 0,2 procent in vergelijking met 2016. De militaire uitgaven in Oost-Azië daarentegen bleven stijgen, voor het 23e jaar op rij, met 4,1 procent in vergelijking met 2016. In West-Europa werd voor het derde jaar op rij méér gependeed, te weten 1,7 procent meer dan in 2016. In de rest van de wereld merken we uiteenlopende ontwikkelingen in de uitgaven op: in Afrika, Centraal-Amerika en de Caraïben, en Oost-Europa zijn de militaire uitgaven gedaald, terwijl ze in Centraal-Europa, het Midden-Oosten (op basis van de landen waarvoor gegevens beschikbaar zijn) en Zuid-Amerika toenamen. De Verenigde Staten lieten met 610 miljard US dollar nog altijd de hoogste militaire uitgaven wereldwijd optekenen, goed voor 3,1 procent van hun bbp, evenveel als in 2016. Hoewel de militaire uitgaven in de VS in 2017 22 procent onder de piek van 2010 lagen, is de dalende trend afgevlakt. Eind 2017 gaf de Amerikaanse Senaat de goedkeuring voor een nieuw militair budget voor 2018 van 700 miljard US dollar, een aanzienlijke stijging in vergelijking met het budget van 2017.

China, 's werelds nummer twee in militaire uitgaven, kende in 2017 naar schatting 228 miljard US dollar toe aan zijn leger, een stijging van 5,6 procent in vergelijking met 2016 – de kleinste stijging sinds 2010 maar

nog steeds evenredig met de groei van het bbp, vermeerderd met de inflatie. Saoedi-Arabië werd in 2017 de op twee na grootste verbruiker, na een stijging van 9,2 procent van de militaire uitgaven tot 69,4 miljard US dollar. De militaire uitgaven van Rusland daarentegen slonken met 20 procent tot 66,3 miljard US dollar, waarmee het land in 2017 de nummer vier in de wereld werd. India stond met 63,9 miljard, of een stijging van 5,5 procent, in 2017 op nummer vijf.

Schulden, olieprijs en militaire uitgaven

Voor landen waarvan de economie afhankelijk is van de olie-export, speelt de

omvang van de overheidsinkomsten uit olie een belangrijke rol in beslissingen inzake uitgaven. Na de val van de olieprijsen in 2014 (en de lage prijzen sedertdien) zijn de olie-inkomsten in die landen aanzienlijk verminderd, waardoor alternatieve bronnen (bv. leningen of schulden) nodig waren om uitgaven te financieren, ook militaire uitgaven. Voor 15 landen die afhankelijk zijn van de olie-export – Algerije, Angola, Azerbeidzjan, Ecuador, Iran, Irak, Kazachstan, Koeweit, Mexico, Nigeria, Noorwegen, Rusland, Saoedi-Arabië, Zuid-Soedan en Venezuela – werd de evolutie van de olieprijsen beoordeeld in vergelijking met de evolutie van de militaire uitgaven en schulden in verhouding tot het bbp. Deze beoordeling bracht aan het licht dat er, toen de olie-inkomsten daalden, alternatieve financieringsvormen werden gezocht en gevonden. Voor deze 15 landen zijn de militaire uitgaven tussen 2014 en 2017 met gemiddeld 16 procent gedaald, terwijl de olieprijs met meer dan 45 procent is gedaald en de gemiddelde stijging van de totale schuld in verhouding tot het bbp rond de 154 procent lag. De verschillen tussen inkomsten en uitgaven in deze landen werden vooral met schulden gefinancierd.

Transparantie inzake militaire uitgaven

In 2017 heeft SIPRI grote stappen gezet om de transparantie inzake militaire uitgaven te verbeteren door de financiering buiten de begroting om in Peru en Venezuela in kaart te brengen. Uitgaven buiten de overheidsbegroting zijn vaak niet transparant en de financiering ervan komt gewoonlijk voort uit de export van grondstoffen. Deze financieringsbronnen kunnen worden gebruikt om zonder medeweten van het parlement of het ministerie van Financiën te betalen voor wapenaankopen of andere activiteiten.

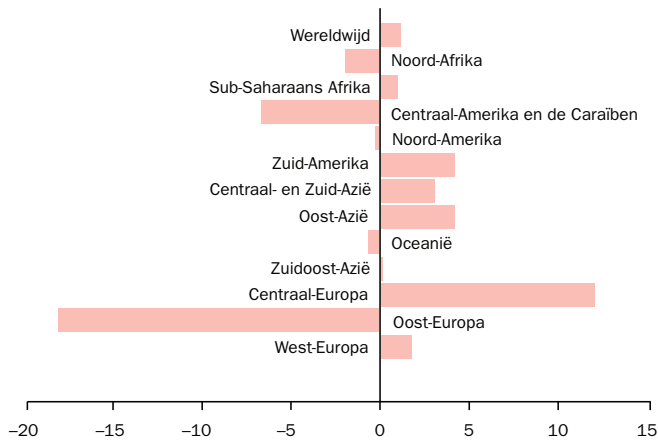
WERELDWIJDE MILITAIRE UITGAVEN, 2017

Regio	Uitgaven (miljard USD)	Evolutie (%)
Afrika	(42.6)	-0.5
Noord-Afrika	(21.1)	-1.9
Sub-Saharaans Afrika	21.6	0.9
Amerikaans Continent	695	0.0
Centraal-Amerika en de Caraïben	7.6	-6.6
Noord-Amerika	630	-0.2
Zuid-Amerika	57.0	4.1
Asia and Oceania	477	3.6
Centraal- en Zuid-Azië	82.7	3.0
Oost-Azië	323	4.1
Oceanië	29.9	-0.6
Zuidoost-Azië	41.1	0.1
Europa	342	-2.2
Centraal-Europa	24.1	12
Oost-Europa	72.9	-18
West-Europa	245	1.7
Midden-Oosten
Totaal wereldwijd	1 739	1.1

() = onzekere schatting; .. = niet beschikbaar.
De uitgaven zijn uitgedrukt in huidige USD (2016). Alle evoluties zijn de reële verschuivingen in de periode 2016-2017.

EVOLUTIEPERCENTAGES IN MILITAIRE UITGAVEN, PER REGIO, 2016-2017

Fondsen buiten de begroting bieden openbare ambtsdragers en bedrijven die betrokken zijn bij het besluitvormingsproces, grote kansen op zelfverrijking. In het geval van Venezuela en Peru werden op die manier, vaak zonder verantwoording of toezicht, miljarden dollars uitgegeven.

De transparantie van militaire uitgaven op internationaal niveau blijft een probleem, vooral in het kader van het rapport van de Verenigde Naties over militaire uitgaven. Op 31 juli 2017 hadden minstens

42 staten een rapport ingediend bij de VN over hun militaire uitgaven in 2016. Van geen enkel land in Afrika of het Midden-Oosten, noch van 4 van de 5 landen met de grootste militaire uitgaven (nl. de VS, China, Saoedi-Arabië en India) werd een rapport ontvangen. De aanhoudende lage participatiegraad en de onvolledigheid van het rapporteursysteem van de VN werpen vragen op over de levensvatbaarheid ervan in de toekomst. ●

5. INTERNATIONALE WAPENHANDEL EN ONTWIKKELINGEN IN WAPENPRODUCTIE

Het volume van de internationale handel in grote wapensystemen steeg tussen 2008-2012 en 2013-2017 met 10 procent en bereikte het hoogste peil sinds het einde van de Koude Oorlog. De toename is een voortzetting van de gestage stijgende trend die in de vroege jaren 2000 begon.

De vijf grootste wapenleveranciers tussen 2013 en 2017 waren de Verenigde Staten, Rusland, Frankrijk, Duitsland en China, samen goed voor 74 procent van het totale wereldwijde exportvolume van grote wapensystemen. Sinds 1950 zijn de VS en Rusland (of de Sovjet-Unie vóór 1992) systematisch veruit de grootste wapenleveranciers geweest. Samen met de West-Europese leveranciers hebben zij de lijst van de tien grootste leveranciers historisch gedomineerd.

De top vijf van wapenimporterende landen waren India, Saoedi-Arabië, Egypte, de Verenigde Arabische Emiraten en China, samen goed voor 35 procent van de totale wereldwijde wapenimport. Azië en Oceanië vormden samen de belangrijkste invoerende regio, goed voor 42 procent van het totale wereldwijde importvolume van grote

wapensystemen tussen 2013 en 2017, gevolgd door het Midden-Oosten, dat 32 procent vertegenwoordigde. De wapenstroom naar het Midden-Oosten groeide met 103 procent tussen 2008-2012 en 2013-2017, terwijl de wapenstroom naar Azië en Oceanië met 1,8 procent toenam. De wapenstroom naar Europa daarentegen nam merkbaar af (met 22 procent), net als die naar het Amerikaanse continent (met 29 procent) en naar Afrika (met 22 procent).

Transparantie in wapenleveringen

Net als in de voorbije jaren waren er in 2017 weinig positieve ontwikkelingen in de officiële openbare transparantie rond wapenleveringen. Het aantal landen dat zijn wapenimport en -uitvoer rapporteerde aan het VN-register van Conventionele Wapens (United Nations Register of Conventional Arms, UNROCA), is naar een historisch dieptepunt gezakt en er hebben geen grote veranderingen plaatsgevonden wat de verschillende nationale en regionale rapporteringssystemen betreft. Toch zijn de meeste van het steeds groeiende aantal landen dat het Wapenhandelsverdrag uit 2013 goedkeurt, hun verplichting nagekomen om de wapenexport en -import te rapporteren.

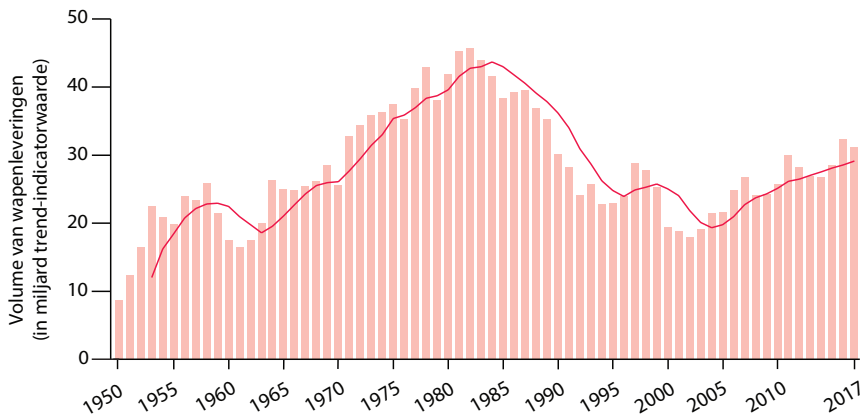
De financiële waarde van wapenexport van staten, 2016*

Hoewel de SIPRI-gegevens niets zeggen over de financiële waarde van wapenleveringen, zijn er veel wapenexporterende staten die wel cijfers publiceren over de financiële waarde van hun wapenexport. Op basis van dergelijke cijfers schat SIPRI de totale waarde van de internationale wapenhandel in 2016 op minstens 88,4 miljard US dollar.

AANTAL RAPPORTERINGEN AAN HET VN-REGISTER VAN CONVENTIONELE WAPENS, 1992-2016

TREND IN DE LEVERINGEN VAN GROTE WAPENS, 1950-2017

Wapenproductie en militaire dienstverlening

De SIPRI Top 100 van wapenproducenten en militaire dienstverleners is een rangschikking van de grootste bedrijven in de wapenindustrie (met uitzondering van de Chinese) op basis van hun verkoop, zowel in binnen- als in buitenland. De totale verkoop van de SIPRI Top 100 in 2016* bedroeg bijna 375 miljard US dollar, een stijging van

1,9 procent in vergelijking met 2015. Dit was het eerste jaar sinds de piek van 2010 dat zich een stijging liet optekenen. De toename is vooral toe te schrijven aan de algemene stijging van de wapenverkoop van in de VS gevestigde bedrijven, die de Top 100 domineren. In zijn totaliteit is de verkoop van West-Europese wapenproducenten in 2016 stabiel gebleven. De verkoop van alle Russische wapenproducenten samen is in 2016 blijven groeien, terwijl wapenproducenten in landen met een opkomende wapenindustrie en die in landen met een gevestigde wapenindustrie gemengde resultaten boekten. Belangrijke factoren die de groei van de wapenleveringen van de Top 100 aanjagen, zijn onder meer de internationale spanningen en gewapende conflicten aan de vraagzijde en op nationaal niveau aan de aanbodzijde de implementatie van strategieën van militaire industrialisering. Andere belangrijke oorzaken van de veranderingen zijn fusies, overnames of afsplitsingen van bedrijven.

*Het laatste jaar waarvoor gegevens beschikbaar zijn. ●

BELANGRIJKSTE EXPORTEURS EN IMPORTEURS VAN GROTE WAPENS, 2013-2017

Internationaal		Internationaal	
Exporteur	aandeel (%)	Exporteur	aandeel (%)
1 VS	34	1 India	12
2 Rusland	22	2 Saoedi-Arabië	10
3 Frankrijk	6.7	3 Egypte	4.5
4 Duitsland	5.8	4 VAE	4.4
5 China	5.7	5 China	4.0
6 VK	4.8	6 Australië	3.8
7 Spanje	2.9	7 Algerije	3.7
8 Israël	2.9	8 Irak	3.4
9 Italië	2.5	9 Pakistan	2.8
10 Nederland	2.1	10 Indonesië	2.8

6. WERELDKERNMACHTEN

Begin 2018 hadden negen landen (de Verenigde Staten, Rusland, het Verenigd Koninkrijk, Frankrijk, China, India, Pakistan, Israël en de Democratische Volksrepubliek Korea (DVRK of Noord-Korea)) ongeveer 14.465 kernwapens in hun bezit, waarvan er 3750 waren ingezet bij operationele troepen. Daarvan werden er bijna 2000 in hoge staat van paraatheid gehouden.

Kernwapenarsenalen

Op wereldschaal blijft het aantal kernkoppen dalen. Dit heeft vooral te maken met het feit dat de VS en Rusland, die samen goed voor ongeveer 92 procent van het glo-

bale aantal kernwapens, hun strategische kernwapens verminderen. Deze inkrimping vindt plaats in het kader van het Verdrag voor maatregelen voor de verdere vermindering en beperking van strategische aanvalswapens (nieuw START-verdrag) van 2010. Anderzijds staan zowel in de VS als in Rusland grootschalige en dure moderniseringsprogramma's op stapel voor de vervanging en modernisering van de kernkoppen, de op raketten en vliegtuigen gebaseerde nucleaire overbrengingssystemen en de productie-installaties voor kernwapens.

De andere kernmogendheden bezitten een aanzienlijk kleiner arsenaal, maar ont-

WERELDKERNMACHTEN, 2017

Country	Operationele kernkoppen	Andere kernkoppen	Totale voorraad
VS	1 750	4 700	6 450
Rusland	1 600	5 250	6 850
VK	120	95	215
Frankrijk	280	20	300
China	–	280	280
India	–	130–140	130–140
Pakistan	–	140–150	140–150
Israël	–	80	80
Noord-Korea	–	(10–20)	(10–20)
Totaal	3 750	10 715	14 465

– = nul; () = onbetrouwbaar cijfer, niet opgenomen in het totaal. 'Andere kernkoppen' omvat operationele kernkoppen die in voorraad worden gehouden en uit bedrijf genomen kernkoppen die op ontmanteling wachten. De cijfers voor Rusland en de VS komen niet noodzakelijk overeen met die in hun Verdrag voor maatregelen voor de verdere vermindering en beperking van strategische aanvalswapens (nieuw START-verdrag) uit 2010 vanwege de manier waarop in dat verdrag wordt geteld. Wanneer er sprake is van een bereik, wordt in het totaal de hoogste schatting opgenomen. Alle schattingen zijn bij benadering en gelden vanaf januari 2018.

WERELDWIJDE SPLIJTSTOFVOORRADEN, 2017

De grondstof van kernwapens is splijtstof: ofwel hoogverrijkt uranium (highly enriched uranium, HEU), ofwel gescheiden plutonium. China, Frankrijk, Rusland, het Verenigd Koninkrijk en de VS hebben voor hun kernwapens zowel HEU als plutonium geproduceerd; India en Israël hebben vooral plutonium geproduceerd; Pakistan heeft vooral HEU geproduceerd, maar verbetert zijn capaciteit om plutonium te produceren. Noord-Korea heeft plutonium en mogelijk ook HEU voor gebruik in kernwapens geproduceerd. Alle landen met een civiele nucleaire industrie zijn in staat om splijtstoffen te produceren.

Het Internationaal Panel voor Splijtstoffen (International Panel on Fissile Materials) verzamelt informatie over de wereldvoorraden aan splijtstoffen.

	Global stocks, 2017
Hoogverrijkt uranium	~1 340 tonnes
Gescheiden plutonium	
Militaire voorraden	~230 tonnes
Civiele voorraden	~290 tonnes

wikkelen of gebruiken eveneens nieuwe wapensystemen, of hebben hun intenties daaromtrent kenbaar gemaakt. Men neemt aan dat China, India, Noord-Korea en Pakistan hun kernwapenarsenalen uitbreiden.

Noord-Korea voert zesde kernproef uit

Noord-Korea blijft zijn militaire nucleaire programma voorrang geven als centraal element van zijn nationale veiligheidsstrategie en voerde in 2016 zijn zesde kernproef uit. De proef bracht het totale aantal sinds 1945 wereldwijd geregistreerde kernexplosies op 2058.

Gebrek aan transparantie

De beschikbaarheid van betrouwbare informatie over de status van de kernwapenarsenalen en de nucleaire capaciteit verschilt aanzienlijk per kernmacht. De VS hebben uitvoerige informatie over hun voorraad en capaciteit vrijgegeven, terwijl het Verenigd Koninkrijk en Frankrijk beperkte informatie openbaar maakten. Rusland weigert een gedetailleerd overzicht van zijn in het nieuwe START-verdrag opgenomen arsenaal te publiceren, maar deelt deze informatie wel met de VS. De Amerikaanse regering geeft niet langer gedetailleerde informatie over de Russische en Chinese kernarsenalen vrij. De regeringen van India en Pakistan leggen verklaringen af over sommige van hun raketproeven, maar laten niets los over de staat of de omvang van hun respectieve arsenalen. Israël geeft geen commentaar over zijn kernarsenaal en Noord-Korea maakt geen informatie openbaar over zijn nucleaire capaciteit. ●

7. NUCLEAIRE ONTwapening, KERNwapenBEHEERSING EN NON-PROLIFERATIE

De globale inspanningen om nucleaire ontwapening en non-proliferatie te promoten, kregen in 2017 een sterke nieuwe impuls.

Verdrag voor het verbod op kernwapens

Het jaar stond in het teken van de onderhandelingen over het Verdrag voor het verbod op kernwapens (Treaty on the Prohibition of Nuclear Weapons, TPNW) en de openstelling voor ondertekening van dat verdrag. Het is de eerste internationale juridisch bindende overeenkomst over een volledig verbod op kernwapens, met als einddoel de totale afschaffing ervan. De opening van de onderhandelingen over het verdrag werd eind 2016 opgelegd door een resolutie van de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties, die op haar beurt werd ingegeven door de groeiende internationale bewustwording van de desastreuze humanitaire gevolgen van het gebruik van nucleaire wapens. Deze ondernomen stappen weerspiegelen de frustratie van vele niet-kernwapenstaten over het feit dat de kernwapenstaten hun verplichtingen krachtens het Verdrag inzake de niet-verspreiding van kernwapens (Non-Proliferatieverdrag, NPV) uit 1968, dat op nucleaire ontwapening aanstuurde, niet serieus namen. Terwijl voorstanders van het TPNW toegaven dat het verdrag geen onmiddellijke impact zou hebben op de bestaande kernwapenarsenalen, benadrukten ze de normerende impact ervan op lange termijn – het zou nucleaire wapens illegitiem maken en stigmatiseren en zo bijdragen tot de nucleaire ontwapening, het uiteindelijke doel. Tegelijk speelde in 2017 het besef dat het verband tussen het TPNW, het NPV en soortgelijke overeenkomsten metertijd zou

moeten worden gedefinieerd om de versnippering van de inspanningen voor nucleaire ontwapening te voorkomen.

Kernwapenbeheersing van de VS en Rusland

De Verenigde Staten en Rusland gingen door met de uitvoering van het Verdrag voor maatregelen voor de verdere vermindering en beperking van strategische aanvalswapens (Treaty on Measures for the Further Reduction and Limitation of Strategic Offensive Arms, nieuw START-verdrag) van 2010, dat hun strategische kernwapens in aantal beperkt. Het leek echter steeds twijfelachtiger dat de vooruitgang die sinds het einde van de Koude Oorlog tussen Rusland en de VS op het vlak van kernwapenbeheersing is geboekt, stand zou kunnen houden. Noch Rusland noch de VS gaven aan in te zullen stemmen met een verlenging van het nieuwe START-verdrag vóór de vastgelegde vervaldatum ervan in 2021. Ze toonden ook weinig interesse om te onderhandelen over een grotere inkrimping van hun nucleair arsenaal dan de door het nieuwe START-verdrag opgelegde vermindering. Tegelijkertijd bleven de VS Rusland ervan beschuldigen dat het een belangrijk verdrag uit de Koude Oorlog, het verdrag tussen de Sovjet-Unie en de VS over de beheersing van middellange- en kortereafstandsraketten uit 1987 (Treaty on the Elimination of Intermediate-Range and Shorter-Range Missiles, INF-verdrag), had geschonden door een nieuwe vanaf de grond gelanceerde kruisraket in te zetten die volgens het verdrag verboden zou zijn. Deze ontwikkelingen vinden plaats tegen een achtergrond van een verdere verslechtering van de politieke verstandhouding tussen Rusland en de VS en onderstrepen de fundamentele verschillen in hun respec-

IRAN EN HET GEZAMENLIJK ALOMVATTEND ACTIEPLAN

Ook in 2017 hield Iran zich aan de voorwaarden van het gezamenlijk alomvattend actieplan (Joint Comprehensive Plan of Action, JCPOA), dat zijn atoomprogramma beperkt. Dit JCPOA werd in juli 2015 overeengekomen tussen Iran en de E3/EU+3 (drie lidstaten van de Europese Unie (EU), te weten Frankrijk, Duitsland en het Verenigd Koninkrijk, ook wel de E3, samen met China, Rusland en de VS). In de loop van 2017 dreigden politieke spanningen tussen de VS en Iran de overeenkomst echter te ondermijnen. In oktober weigerde de president van de VS, Donald J. Trump, te bevestigen dat de blijvende opschorting van de Amerikaanse sancties tegen Iran in verhouding was met de acties die Iran in het kader van het JCPOA ondernam. Als gevolg van deze beslissing kreeg het Amerikaans Congres, in overeenstemming met de Amerikaanse wetgeving, 60 dagen de tijd om te beslissen om de sancties al dan niet opnieuw in te stellen. Hoewel het Congres daar uiteindelijk niet toe besloot, staan de VS door Trumps beslissing tot 'decertificering' op gespannen voet met alle andere ondertekenaars van het JCPOA.

tieve doelen en prioriteiten inzake wapenbeheersing.

Multilaterale wapenbeheersing

In 2017 waren er ook ontwikkelingen die verband hielden met andere multilaterale verdragen en initiatieven inzake nucleaire ontwapening, kernwapenbeheersing en non-proliferatie. In februari deed de Ontwapeningsconferentie (Conference on Disarmament, CD), 's werelds enige multilaterale forum voor onderhandelingen over wapenbeheersings- en ontwapeningsovereenkomsten, vernieuwde inspanningen om de patstelling te doorbreken waardoor het

sinds 2009 niet in staat is geweest tot een werkprogramma te komen. Er werd een werkgroep opgericht om alle vooruitgang te inventariseren die op het vlak van de agendapunten van de CD werd geboekt, en om gemeenschappelijke grond te vinden voor een werkprogramma met een onderhandelingsmandaat. In mei werd de eerste zitting van het voorbereidend comité voor de NPV-toetsingsconferentie van 2020 bijeengeroepen in Wenen, Oostenrijk. Er waren ook gebeurtenissen die te maken hadden met twee onopgeloste punten op de agenda voor multilaterale ontwapening en non-proliferatie: een splijtstofproductiestopverdrag (fissile material cut-off treaty, FMCT) en het Alomvattend Kernstopverdrag van 1996 (Comprehensive Nuclear-Test-Ban Treaty, CTBT). In juli en augustus kwam in Genève in Zwitserland een voorbereidende groep experts op hoog niveau samen om na te denken over manieren om onderhandelingen over een FMCT te starten. In september werd de 10e Conferentie ter bevordering van de inwerkingtreding van het CTBT gehouden in New York in de Verenigde Staten.

Sancties tegen Noord-Korea

Het programma voor de ontwikkeling van kernwapens en andere massavernietigingswapens van de Democratische Volksrepubliek Korea (DVRK of Noord-Korea), dat in strijd is met de resoluties van de VN-Veiligheidsraad, bleef een bron van grote internationale bezorgdheid. In 2017 keurde de Veiligheidsraad drie bijkomende resoluties goed die nieuwe sancties oplegden aan Noord-Korea of bestaande sancties uitbreidden, als antwoord op de nieuwe kernproeven en testen met ballistische raketten van het land. ●

8. CHEMISCHE EN BIOLOGISCHE VEILIGHEIDSDREIGINGEN

Beschuldigingen van het gebruik van chemische wapens in Irak en Syrië

Ook in 2017 bleven de Verenigde Naties, de Organisatie voor het verbod van chemische wapens (Organisation for the Prohibition of Chemical Weapons, OPCW) en overheden beschuldigingen van gebruik van chemische wapens in Irak en Syrië evalueren. Zowel de VN-Veiligheidsraad als de uitvoerende raad van de OPCW kwam in een impasse terecht over de kwestie van de verantwoordelijkheid van de Syrische regering inzake het gebruik van chemische wapens, waaronder het gebruik van sarin in Khan Sheikhoun op 4 april. Die aanval heeft de Verenigde Staten ertoe aangezet vergeldingsaanvallen met Tomahawk-kruisraketten uit te voeren op een Syrische luchtmachtbasis. Het mandaat van het gezamenlijk onderzoeksmechanisme van de VN en de OPCW in Syrië (Joint Investigative Mechanism, JIM) liep in november af omdat de Veiligheidsraad geen overeenkomst kon bereiken over de voorwaarden voor een verlenging. Terwijl het operationeel was, bracht het JIM zeven verslagen uit en concludeerde het dat de Syrische overheid verantwoordelijk was voor vier gevallen van gebruik van chemische wapens en dat niet-overheidsactoren voor twee gevallen verantwoordelijk waren. Het OPCW-team voor de beoordeling van verklaringen (Declaration Assessment Team, DAT), dat de volledigheid en de correctheid van de verklaringen van Syrië aan het technisch secretariaat onderzocht, en de OPCW-onderzoeksmis­sie (Fact-Finding Mission, FFM), die de beschuldigingen omtrent het gebruik van chemische wapens in Syrië evalueerde, zullen hun werk in

2018 voortzetten. De FFM verstrekke de basisinformatie over de beschuldigingen van gebruik van chemische wapens aan het JIM.

Terwijl Islamitische Staat in Irak en Syrië terrein verloor, leverden verschillende overheden verdere inspanningen om de intenties en de capaciteiten van deze groepering op het gebied van chemische wapens na te gaan. Internationale strafrechtelijke onderzoeken en vervolgingen - zoals het werk van het IIM (International, Impartial and Independent Mechanism), een internationaal, onpartijdig en onafhankelijk mechanisme dat eind 2016 door de Algemene Vergadering van de VN werd opgericht ter ondersteuning van het onderzoek naar en de vervolging van de personen die verantwoordelijk zijn voor de meest ernstige misdrijven op grond van internationale wetgeving die zijn gepleegd in de Arabische Republiek Syrië sinds maart 2011 - zouden uiteindelijk kunnen bijdragen tot de totstandkoming van een internationaal gemeenschappelijk akkoord over de verantwoordelijkheid met betrekking tot alle gedocumenteerde gevallen van gebruik van chemische wapens.

Beheersing van chemische wapens

Rusland, dat vroeger het grootste aantal chemische wapens bezat, heeft de vernietiging van zijn voorraad in 2017 voltooid, zoals voorgeschreven door het Verdrag inzake chemische wapens van 1993 (Chemical Weapons Convention, CWC). De 22e zitting van de conferentie van de staten die partij zijn bij het CWC, vond plaats in november 2017. Tijdens de zitting werd de stand van zaken met betrekking tot de planning voor de 4e toetsingsconferentie van het CWC, die in 2018 zal plaatsvinden, besproken en werd Fernando Arias, ambas-

sadeur van Spanje, aangewezen als de volgende directeur-generaal.

Beheersing van biologische wapens

In december werd op de jaarlijkse bijeenkomst van de staten die partij zijn bij het Verdrag inzake biologische en toxinewapens van 1972 (Biological and Toxin Weapons Convention, BTWC) ingestemd met een voortgezet intersessioneel proces van jaarlijkse vergaderingen voor de periode 2018-2020. De verdragsstaten zullen een gemeenschappelijk akkoord en doeltreffende maatregelen op het gebied van geselecteerde thema's blijven bespreken en promoten. Hoewel sommige verdragsluitende staten in de interactie tussen de leden willen streven naar specifiekere discussies over de naleving van het verdrag, resulteert de bijeenkomst van 2017 in een voortzetting van de status quo, waarbij tijdens jaarlijkse vergaderingen van deskundigen en van de verdragsluitende staten informatie, visies en beste praktijken omtrent de verschillende bepalingen van het verdrag worden uitgewisseld, met de steun van de Implementation Support Unit (ISU) in Genève, een ondersteunende eenheid voor de uitvoering van het verdrag. ●

9. CONVENTIONELE WAPENBEHEERSING

Humanitaire wapenbeheersing

De regulering van verschillende wapencategorieën als een middel om de naleving van het internationaal humanitair recht te verbeteren, is een belangrijk thema geworden binnen de conventionele wapenbeheersing. Toch is deelname aan humanitaire wapenbeheersingsovereenkomsten verre van universeel en hebben staten die partij zijn van zulke overeenkomsten, te kampen met veel uitdagingen met betrekking tot de uitvoering ervan. Volgens sommige landen en groepen van het maatschappelijk middenveld zijn er ook hiaten in de wetgeving inzake humanitaire wapenbeheersing en ontwapening die moeten worden opgevuld. In 2017 werden onderhandelingen om enkele van deze uitdagingen aan te pakken, voortgezet in het kader van het Verdrag van 1981 inzake het verbod of de beperking van het gebruik van bepaalde conventionele wapens die geacht kunnen worden buitensporig leed te veroorzaken of een niet-onderscheidende werking te hebben (Convention on Certain Conventional Weapons, CCW); het Verdrag van 1997 inzake het verbod op het gebruik, de aanleg van voorraden, de productie en de overdracht van antipersonneelmijnen en inzake de vernietiging van deze wapens (Anti-Personnel Mine Ban Convention, APM-verdrag); en het Verdrag van 2008 inzake clustermunities (Convention on Cluster Munitions, CCM).

Afghanistan en Libanon ondertekenden in 2017 het CCW-verdrag, wat het totale aantal verdragsstaten op 125 bracht. Het CCW-verdrag was ook een instrument om de regulering van nieuwe of opkomende technologieën te bespreken, en in 2017 lag

de focus op dodelijke autonome wapensystemen (lethal autonomous weapon systems, LAWS). Voor het eerst werden deze besprekingen vormgegeven door een groep regeringsdeskundigen (Group of Governmental Experts, GGE), die zich boog over de technologische, militaire en ethische/juridische dimensies van opkomende technologieën op het gebied van LAWS. Er werden geen substantiële beslissingen genomen, maar er werd voorgesteld dat de GGE in 2018 nog eens 10 dagen zou samenkomen, met een focus op de karakterisering van de betrokken systemen en de implicaties van de interactie tussen mens en machine.

De groeiende internationale bezorgdheid over het gebruik van brandwapens en explosieve wapens in bevolkte gebieden, inclusief het gebruik van geïmproviseerde explosiemiddelen (improvised explosive devices, IED's) door niet op staatsniveau opererende gewapende groeperingen, heeft tijdens de besprekingen in het kader van het CCW-verdrag niet voor nieuwe concrete resultaten gezorgd. Het feit dat meerdere deskundigenvergaderingen door financieringstekorten werden geannuleerd, heeft bijgedragen tot het gebrek aan eensgezindheid. De verdragsluitende partijen kwamen overeen om enkele kwesties in 2018 verder te bespreken.

Antipersonneelmijnen en clustermunities

Sri Lanka en Palestina werden in 2017 respectievelijk het 163e en het 164e land die het APM-verdrag, dat in september zijn 20e verjaardag vierde, ondertekenden. In 2016 bereikte het wereldwijde aantal slachtoffers van APM's het hoogste peil sinds 1999, grotendeels als gevolg van de gewapende conflicten in Afghanistan, Libië, Oekraïne en Jemen. In 2017 verklaarden Algerije en Mozambique vrij te zijn van landmijnen,

maar 57 landen en 4 andere gebieden bleven vervuild met mijnen. In 2017 vonden in het kader van het CCW-verdrag ook besprekingen plaats over andere mijnen dan antipersoneelsmijnen (mines other than anti-personnel mines, MOTAPM's). Benin en Madagaskar keurden het CCM-verdrag goed, wat het totale aantal verdragsstaten op 102 bracht. In Syrië en Jemen werd in de loop van het jaar nog steeds clustermunities gebruikt. ●

10. CONTROLE OP HANDEL IN WAPENS EN DUAL-USEPRODUCTEN

In 2017 werden globale, multilaterale en regionale inspanningen voortgezet om controles te versterken op handel in conventionele wapens en dual-useproducten gelinkt aan conventionele, biologische, chemische en kernwapens en hun overbrengingssytemen. Bij de verschillende internationale en multilaterale instrumenten om overeengekomen standaarden voor controles op wapen- en dual-usehandel vast te leggen en te promoten nam het lidmaatschap toe. Net als in voorgaande jaren bleef het moeilijk om de effectieve implementatie van deze instrumenten te garanderen. Dat werd niet alleen duidelijk in de onenigheden tussen landen en niet-gouvernementele organisaties (ngo's) over de manier waarop de effectieve implementatie van het Wapenhandelsverdrag van 2013 (Arms Trade Treaty, ATT) kon worden beoordeeld en gegarandeerd, maar ook in de vele meldingen van schendingen van VN-wapenembargo's en in de moeilijkheden die men ondervond bij het afstemmen van de dual-use- en wapenhandelcontroles op de technologische vooruitgang en veranderende handelspatronen.

Het Wapenhandelsverdrag (ATT)

In september 2017 vond in Genève, Zwitserland, de derde conferentie van staten die partij zijn van het ATT plaats. Hoewel er een aantal belangrijke beslissingen werden genomen, kwamen er toch ook weer spanningen aan de oppervlakte tussen de verdragsluitende staten en de gemeenschap van ngo's die de opstelling van het ATT steunden. Daarenboven werd op verschillende gebieden nog steeds onvoldoende voldaan aan de rapporterings- en financieringsverplichtingen, al bleef het aantal staten dat partij is van het verdrag wel stij-

gen. Inspanningen om het aantal verdragsstaten omhoog te krijgen, waren de jongste jaren op Azië gefocust en de regio wordt geconfronteerd met een aantal veiligheidsuitdagingen die men met het ATT wil aanpakken. De huidige politieke dynamiek van de regio werpt echter ook aanzienlijke obstakels op voor een verdere stijging van het aantal verdragsstaten.

Multilaterale wapenembargo's

In 2017 waren vijfendertig multilaterale wapenembargo's van kracht: 13 opgelegd door de VN, 21 door de Europese Unie (EU) en 1 door de Liga van Arabische Staten. 9 van

MULTILATERALE WAPENEMBARGO'S VAN KRACHT IN 2017

Verenigde Naties (13 embargo's)

- Centraal-Afrikaanse Republiek (NGS)
- Democratische Republiek Congo (NGS)
- Eritrea • Iran • Irak (NGS) • IS (Da'esh), al-Qaeda en aanverwante personen en groepen • Noord-Korea • Libanon (NGS)
- Libië (NGS) • Somalië (NGS) • Soedan (Darfur) • Taliban • Jemen (NGS)

Europese Unie (21 embargo's)

Uitvoeringen van VN-embargo's (9):

- Al-Qaeda, de Taliban en aanverwante personen en groepen • Centraal-Afrikaanse Republiek (NGS) • Democratische Republiek Congo (NGS) • Eritrea • Irak (NGS) • Libanon (NGS) • Libië (NGS) • Somalië (NGS) • Jemen (NGS)

Aanpassingen van VN-embargo's (3):

- Iran • Noord-Korea • Soedan (Darfur)

Embargo's zonder VN-tegenhanger (9):

- Wit-Rusland • China • Egypte • Myanmar
- Rusland • Zuid-Soedan • Syrië • Venezuela
- Zimbabwe

Arabische Liga (1 embargo)

- Syrië

NGS = niet-gouvernementele strijdkrachten

de 21 EU-embargo's voerden rechtstreeks VN-embargo's uit, 3 waren soortgelijk aan VN-embargo's maar hadden een andere geografische perimeter of betroffen andere wapentypes, en nog eens 9 hadden geen VN-tegenhanger. De meeste van deze embargo's hadden uitsluitend betrekking op conventionele wapens. De VN- en EU-embargo's tegen Iran en Noord-Korea en het EU-embargo tegen Rusland dekten echter ook de export van dual-useproducten. Er werd één nieuw multilateraal wapenembargo opgelegd in 2017: een EU-embargo tegen Venezuela. Net als in de voorgaande jaren, brachten onderzoeken van de VN problemen in verband met de uitvoering van hun embargo's aan het licht, waarbij er talrijke gevallen van schendingen werden gerapporteerd. De schaal en de ernst van die schendingen waren echter zeer verscheiden, sommige betroffen grote ladingen wapens die in strijd zijn met het embargo, andere hielden verband met de nalatigheid van een leverancier of een invoerend land om een sanctiecomité op de hoogte te brengen van een wapenoverdracht.

Exportcontrole-regelingen

Alle vier de multilaterale exportcontrole-regelingen – de Australiëgroep (Australia Group, AG), het Controleregime voor de uitvoer van rakettechnologie (Missile Technology Control Regime, MTCR), de Groep van Nucleaire Exportlanden (Nuclear Suppliers Group, NSG) en het Akkoord van Wassenaar betreffende exportcontrole voor conventionele wapens en goederen en technologieën voor tweeledig gebruik (Wassenaar Arrangement, WA) – hebben in 2017 hun respectieve handelscontrolelijsten geüpdatet. Net als in de voorgaande jaren was het voor alle regelingen een belangrijke uitdaging ervoor te zorgen dat de controlelijsten rekening

bleven houden met de vaak snelle evolutie van de handelswaar, software en technologie. De voorbije jaren bleven alle regelingen moeilijkheden ondervinden om nieuwe leden toe te laten omdat er rond de goedkeuring van de kandidaturen een consensus moet worden bereikt. Toch werd India in 2017 toegelaten tot het WA en begin 2018 ook tot de AG, nadat het land in 2016 al lid werd van het MTCR. De aanvraag van India om lid te worden van de NSG stuitte nog steeds op veel verzet van een groep landen onder leiding van China. De EU-exportcontroles kenden in 2017 weinig veranderingen: de belangrijkste ontwikkelingen hadden betrekking op de lopende besprekingen over de voorgestelde hervorming van de EU-verordening inzake producten voor tweërlei gebruik.

Controles op immateriële technologieoverdrachten

De belangrijkste exportcontroleregelingen, de EU-controles op de handel in wapens en dual-useproducten en de wapenembargo's van de VN en de EU vereisen allemaal een uitvoering van controles op immateriële technologieoverdrachten (intangible transfers of technology, ITT's). ITT's worden gewoonlijk onderverdeeld in overdrachten van technische informatie en overdrachten die betrekking hebben op kennis en technische bijstand. ITT's gelden als overdrachten die zeer moeilijk op te sporen zijn, wat de controle voor nationale autoriteiten bemoeilijkt. Bovendien kunnen controles op ITT's voor bedrijven en onderzoeksinstellingen beduidende nalevingskosten met zich meebrengen. De problemen op dit gebied zullen de komende jaren alleen maar acuter worden, aangezien nieuwe handelspatronen en technologieën het volume en het bereik van de ITT's die aan uitvoercon-

troles kunnen worden onderworpen, zullen doen toenemen. In 2017 werd besproken hoe ITT-controles het best gestructureerd en toegepast zouden worden, met name in het kader van de herziening van de EU-verordening inzake producten voor tweërlei gebruik, maar ook in het kader van de exportcontroleregelingen. Belangrijke uitdagingen op dit gebied zijn onder andere de vraag of de exportcontroles moeten worden toegepast op cloud computing en hoe dit in zijn werk zou gaan, en de uitdagingen omtrent additive manufacturing (ook wel 3D-printing) als een instrument dat ITT mogelijk maakt en dat de ermee gepaard gaande proliferatierisico's verhoogt. ●

BIJLAGEN

Geldende verdragen betreffende wapenbeheersing en ontwapening, 1 januari 2018

- 1925 Protocol inzake het verbod om bij oorlogen gebruik te maken van verstikkende, giftige en andere gassen van bacteriologische oorlogstechnieken (Protocol van Genève 1925)
- 1948 Conventie inzake preventie en bestraffing van de misdaad van genocide (Genocideconventie)
- 1949 Conventie van Genève (IV) met betrekking tot de bescherming van burgers in oorlogstijd; en Protocol I en II van 1977 met betrekking tot de bescherming van slachtoffers van internationale en niet-internationale gewapende conflicten
- 1959 Verdrag inzake Antarctica
- 1963 Verdrag tot verbod van proefnemingen met kernwapens in de dampkring, in de kosmische ruimte en onder water (Gedeeltelijk Kernstopverdrag, PTBT)
- 1967 Verdrag inzake de beginselen waaraan de activiteiten van staten zijn onderworpen bij het onderzoek en gebruik van de kosmische ruimte, met inbegrip van de maan en andere hemellichamen (Ruimteverdrag)
- 1967 Verdrag tot verbod van kernwapens in Latijns-Amerika en de Caraïben (Verdrag van Tlatelolco)
- 1968 Verdrag inzake de niet-verspreiding van kernwapens (Non-Proliferatieverdrag, NPV)
- 1971 Verdrag tot verbod van de plaatsing van kernwapens en andere massavernietigingswapens op of onder de zeebedding en de oceaانبodem (Zeebodemverdrag)
- 1972 Verdrag tot verbod van de ontwikkeling, de productie en de aanleg van voorraden van bacteriologische (biologische) en toxische wapens en inzake de vernietiging van deze wapens (Verdrag tot verbod van Biologische en Toxische Wapens, BTWC)
- 1974 Verdrag inzake de beperking van ondergrondse kernwapenproeven (Drempelverdrag voor het Verbod op Kernwapenproeven, TTBT)
- 1976 Verdrag inzake ondergrondse kernexplosies met een vredelievend doel (Verdrag inzake Vredelievende Kernexplosies, PNET)
- 1977 Verdrag inzake het verbod van militair of enig ander vijandelijk gebruik van milieuveranderingstechnieken (Verdrag tot verbod van geofysische oorlogvoering)
- 1980 Conventie inzake de fysieke bescherming van kernmaterialen en kerninstallaties
- 1981 Verdrag inzake het verbod of de beperking van het gebruik van bepaalde conventionele wapens die geacht kunnen worden buitensporig leed te veroorzaken of een niet onderscheidende werking te hebben (CCW-Verdrag of Verdrag betreffende de onmenselijke wapens)
- 1985 Verdrag inzake een kernwapenvrije zone in de Stille Zuidzee (Verdrag van Rarotonga)
- 1987 Verdrag over de vernietiging van middellange- en korteafstands raketten (INF-Verdrag)
- 1990 Verdrag inzake conventionele strijdkrachten in Europa (CSE-Verdrag)
- 1992 Verdrag inzake het open luchtruim
- 1993 Verdrag tot verbod van de ontwikkeling, de productie, de aanleg van voorraden en het gebruik van chemische wapens en inzake de vernietiging van deze wapens (Verdrag inzake chemische wapens, CWC)
- 1995 Verdrag inzake een kernwapenvrije zone in Zuidoost-Azië (Verdrag van Bangkok)
- 1996 Verdrag inzake een kernwapenvrije zone in Afrika (Verdrag van Pelindaba)
- 1996 Overeenkomst over de subregionale wapenbeheersing (Overeenkomst van Firenze)
- 1997 Inter-Amerikaanse conventie tegen het illegaal vervaardigen en verhandelen van vuurwapens, munitie, explosieven en ander daarmee verband houdend materiaal (CIFTA)
- 1997 Verdrag inzake het verbod van het gebruik, de aanleg van voorraden, de productie en overdracht van antipersoonsmijnen en de vernietiging ervan (APM-conventie)
- 1999 Inter-Amerikaanse conventie inzake de transparantie van aankopen van conventionele wapens
- 2001 Protocol inzake de controle van vuurwapens, munitie en andere aanverwante materialen in de Ontwikkelingsgemeenschap van Zuidelijk Afrika (SADC-regio)

- 2004 Protocol van Nairobi inzake de preventie, controle en vermindering van kleine en lichte wapens in de regio rond de Grote Meren en in de Hoorn van Afrika
- 2006 ECOWAS-conventie over handvuurwapens, lichte wapens, hun munitie en ander daarmee verband houdend materiaal
- 2006 Verdrag inzake een kernwapenvrije zone in Centraal-Azië (Verdrag van Semipalatinsk)
- 2008 Verdrag inzake clustermunition
- 2010 Verdrag inzake verdere vermindering en beperking van strategische aanvalswapens (nieuw START-verdrag)
- 2010 Centraal-Afrikaans verdrag voor de controle op kleine en lichte wapens, hun munitie en alle onderdelen en componenten die kunnen worden gebruikt voor hun fabricage, herstelling en assemblage (Verdrag van Kinshasa)
- 2011 Document van Wenen 2011 inzake vertrouwenwekkende en veiligheidsbevorderende maatregelen
- 2013 Wapenhandelsverdrag (ATT)

**Nog niet van kracht zijnde verdragen,
1 januari 2018**

- 1996 Verdrag voor een alomvattend verbod op kernproeven (Alomvattend Kernstopverdrag, CTBT)
- 1999 Overeenkomst over de aanpassing van het verdrag van 1990 inzake conventionele strijdkrachten in Europa
- 2017 Verdrag voor het verbod op kernwapens (TPNW)

Samenwerkingsverbanden op het gebied van veiligheid

Op 29 maart 2017 bracht het VK de Europese Raad op de hoogte van zijn intentie om op 29 maart 2019 de Europese Unie te verlaten door artikel 50 van het Verdrag betreffende de Europese Unie te activeren. Andere ontwikkelingen in 2017 waren de toetreding van Marokko tot de Afrikaanse Unie, en de toetreding van Saint Vincent en de Grenadines tot de Internationale Organisatie voor Atoomenergie (IAEA). ●

**CHRONOLOGIE 2017,
EEN SELECTIE**

- 1 jan. António Guterres wordt de negende secretaris-generaal van de Verenigde Naties
- 28 feb. China en Rusland spreken hun veto uit over een resolutie van de VN-Veiligheidsraad die sancties zou hebben opgelegd aan Syrië wegens het gebruik van chemische wapens
- 31 mrt. De VN-Veiligheidsraad erkent de ernst van de crisis rond het Tsjadmeer en neemt unaniem resolutie 2349 tegen terrorisme en schendingen van mensenrechten in de regio aan
- 13 apr. De Verenigde Staten droppen de grootste niet-nucleaire bom die ooit in de strijd is ingezet (de GBU-43/B Massive Ordnance Air Blast bom), op een basis van Islamitische Staat (IS) in Afghanistan
- 6 mei In het westen van Syrië wordt een gedeeltelijk staakt-het-vuren overeengekomen en in een overeenkomst tussen Iran, Rusland, Syrië en Turkije worden de-escalatiezones gecreëerd
- 1 jun. VS-president Donald J. Trump kondigt aan dat hij de VS terugtrekt uit het klimaatakkoord van Parijs
- 7 jul. Het Verdrag voor het verbod op kernwapens wordt aangenomen
- 28 aug. Na een patstelling van 73 dagen eindigt een grensconfrontatie tussen India en China
- 3 sep. Noord-Korea voert zijn zesde en grootste kernproef uit
- 6 okt. De Internationale campagne voor de afschaffing van kernwapens (ICAN) wint de Nobelprijs voor de Vrede
- 16 nov. Het mandaat van het gezamenlijk onderzoeksmechanisme van de VN en de OPCW in Syrië (Joint Investigative Mechanism, JIM) loopt af
- 9 dec. Irak roept de overwinning uit op IS

SIPRI-DATABANKEN

Databank van SIPRI over militaire uitgaven (Military Expenditure Database)

Geeft een overzicht van de jaarlijkse militaire uitgaven van landen sinds 1949, dat toelaat de bedragen tussen de landen te vergelijken, uitgedrukt in de lokale munteenheid, tegen de huidige prijzen; in US dollar, tegen vaste prijzen en wisselkoersen; en als een aandeel van het bruto binnenlands product.

Databank van SIPRI over wapenindustrie (Arms Industry Database)

Bevat jaarlijkse gegevens over de totale opbrengsten en de opbrengsten uit wapenverkoop en militaire diensten sinds 2002 voor de 100 bedrijven met de grootste wapenverkoop ter wereld (met uitzondering van Chinese bedrijven).

Databank van SIPRI over wapenleveringen (Arms Transfers Database)

Geeft een overzicht van alle internationale leveringen van grote conventionele wapens sinds 1950 en is daarmee uitgebreidste publiek toegankelijke bron van informatie over internationale wapenleveringen.

Databank van SIPRI over wapenembargo's (Arms Embargoes Database)

Geeft informatie over alle wapenembargo's die zijn opgelegd door internationale organisaties als de Europese Unie of de Verenigde Naties, of door een groep landen. Alle embargo's die van kracht zijn of sinds 1998 van kracht waren, worden vermeld.

Databank van SIPRI over nationale rapporten (National Reports Database)

Biedt links naar alle publiek toegankelijke nationale rapporten over wapenexport en wordt voortdurend aangevuld met links naar nieuw gepubliceerde nationale rapporten over wapenexport.

Databank van SIPRI over multilaterale vredesoperaties (Multilateral Peace Operations Database)

Geeft informatie over alle VN- en niet-VN-vredesoperaties sinds 2000, met inbegrip van locatie, data van inzet en actieperiode, mandaat, deelnemende landen, aantal medewerkers, kosten en dodelijke slachtoffers.

De SIPRI-databanken zijn toegankelijk via de website van SIPRI.

HET SIPRI YEARBOOK 2018 BESTELLEN?

SIPRI Yearbook 2018: Armaments, Disarmament and International Security

Gedrukte en onlineversie uitgegeven door Oxford University Press

ISBN 978-0-19-882155-7, gebonden

ISBN 978-0-19-186088-1, online

Voor meer informatie, zie www.sipriyearbook.org

Vertaling: **Vlaams Vredesinstituut**

**STOCKHOLM INTERNATIONAL
PEACE RESEARCH INSTITUTE**

Signalistgatan 9
SE-169 72 Solna, Sweden
Telephone: +46 8 655 97 00
Email: sipri@sipri.org
Internet: www.sipri.org

**vlaams
vredesinstituut**

Leuvenseweg 86
1000 Brussel
Tel. 02/552 4591
vredesinstituut@vlaamsparlement.be
www.twitter.com/Vredesinstituut
www.facebook.com/vlaamsvredesinstituut
www.vlaamsvredesinstituut.eu

SIPRI YEARBOOK 2018

Armaments, Disarmament and International Security

Politici, diplomaten, journalisten, academici en studenten in de hele wereld beschouwen het SIPRI Yearbook sinds jaar en dag als een toonaangevende en onafhankelijke bron van gegevens en analyses over bewapening, ontwapening en internationale veiligheid. Het geeft een overzicht van de ontwikkelingen op het gebied van internationale veiligheid, wapens en technologie, militaire uitgaven, wapenhandel en -productie, gewapende conflicten en conflictbeheersing, en van de inspanningen voor de beheersing van conventionele, nucleaire, chemische en biologische wapens.

Deze synopsis is een samenvatting van de 49e editie van het SIPRI Yearbook, met een toelichting bij de ontwikkelingen in 2017. Een greep uit de inhoud:

- *Gewapende conflicten en conflictbeheersing*, met een overzicht van gewapende conflicten en vredesprocessen in vijf regio's (het Amerikaanse continent, Azië en Oceanië, Europa, het Midden-Oosten en Noord-Afrika en Sub-Saharaans Afrika), samen met een focus op globale en regionale trends in vredesoperaties
- *Militaire uitgaven*, internationale wapenhandel en ontwikkelingen in wapenproductie, met een analyse van het verband tussen schulden, militaire uitgaven en de olieprijs in landen die afhankelijk zijn van de olie-export, samen met transparantie in militaire uitgaven en wapenleveringen en de financiële waarde van wapenuitvoer
- *Wereldkernmachten*, met een overzicht van elk van de negen landen die kernwapens bezitten en hun nucleaire moderniseringsprogramma's, alsook de Noord-Koreaanse kernproef
- *Beheersing van kernwapens*, met de onderhandelingen over het Verdrag voor het verbod op kernwapens van 2017 en de openstelling voor ondertekening van dat verdrag, de Russisch-Amerikaanse kernwapenbeheersing en ontwapening, de implementatie van het akkoord over het nucleaire programma van Iran en internationale non-proliferatiesancties tegen Noord-Korea
- *Chemische en biologische bedreigingen van de veiligheid*, met inbegrip van het onderzoek naar de aantijgingen over het gebruik van chemische wapens in het Midden-Oosten
- *Beheersing van conventionele wapens*, met een focus op humanitaire wapenbeheersing, inclusief inspanningen om dodelijke autonome wapensystemen en explosieve wapens in bevolkt gebied te reguleren
- *Controle op handel in wapens en dual-useproducten*, met de ontwikkelingen betreffende het Wapenhandelsverdrag, multilaterale wapenembargo's en exportcontroleregelingen, inclusief de uitdagingen die gepaard gaan met de pogingen om controles uit te voeren op immateriële overdrachten van technologie en additive manufacturing.

Daarnaast vindt u in dit boekje bijlagen met overeenkomsten aangaande wapenbeheersing en ontwapening, internationale samenwerkingsverbanden op het gebied van veiligheid, en belangrijke gebeurtenissen in 2017.